

TAAALVERWERVING

wetenschap en praktijk in Amsterdam
Bijzondere leerstoel Nederlands als tweede taal 2005-2010

Gemeente Amsterdam
Dienst Maatschappelijke Ontwikkeling

TAALVERWERVING

wetenschap en praktijk in Amsterdam

Bijzondere leerstoel Nederlands als tweede taal 2005-2010

UNIVERSITEIT VAN AMSTERDAM

Gemeente Amsterdam

Dienst Maatschappelijke Ontwikkeling

Inhoud

Voorwoord	7
Leeswijzer	9
Inleiding	11
Interview Folkert Kuiken	15
Taalverwerving als je thuistaal anders is	21
Bijzondere leerstoel Nederlands als tweede taal	
Programma	23
Resultaten	31
De toegevoegde waarde van wetenschappelijk onderzoek	37
Bijlage 1	41

Voorwoord

In Amsterdam wonen, werken, leren en studeren veel mensen die elders zijn geboren of waarvan de ouders hier naartoe zijn gekomen. Om mee te kunnen doen aan het maatschappelijk leven in deze stad is het belangrijk dat zij de Nederlandse taal spreken. Dat is voor mensen met een andere thuistaal niet altijd even gemakkelijk. Er zijn vele trajecten om de taal te leren en Amsterdam investeert daar flink in. Om de resultaten daarvan op hun merites te kunnen beoordelen en om betere methoden te kunnen ontwikkelen, is kennisontwikkeling op het gebied van taalverwerving noodzakelijk.

In die geest werken de gemeente Amsterdam en de Faculteit der Geesteswetenschappen van de Universiteit van Amsterdam samen in de aanpak van allerlei problemen die met taal te maken hebben. Dit krijgt concrete vormen in de bijzondere leerstoel Nederlands als tweede taal (NT2), bekleed door dr. Folkert Kuiken. Het gaat daarbij om complexe zaken rond de verwerving van de Nederlandse taal, samenhangend met economische, sociale en culturele verschillen in de Amsterdamse samenleving.

Sommige mensen maken een tweedeling tussen zuivere en toegepaste wetenschap. De zuivere wetenschap beantwoordt vragen van het type Hoe kunnen we verklaren dat ...?, terwijl toegepaste wetenschap zich bezighoudt met het oplossen van praktische problemen. Aangezien de samenleving veel praktische problemen heeft, zouden overheden dan ook meer baat hebben bij toegepaste dan bij zuivere wetenschap. Het lijkt zo mooi: je huurt voor korte tijd een wetenschapper in die zegt hoe het moet en als iedereen de aanwijzingen van de wetenschapper opvolgt, is het probleem redelijk snel opgelost.

Maar nee, zo zit het niet. Ten eerste is goede wetenschap een zaak van

zowel oplossen als verklaren (en andersom), en ten tweede worden raadsels en problemen alleen opgelost in dialoog tussen de wetenschapper en de niet-wetenschapper. Dit vraagt om duurzame kennisontwikkeling plus mogelijkheden voor onderzoek in praktijksituaties.

In dit verslag valt te lezen hoe de wisselwerking tussen theorie en praktijk gestalte krijgt in de vele projecten die deel uitmaken van de leerstoel Nederlands als tweede taal. Er wordt beschreven welke doelen al bereikt zijn en aan welke projecten de hoogleraar met zijn onderzoeksgroep momenteel werkt. Door het enthousiasme en de inzet van Kuiken en alle instanties en personen die in hier aan het woord komen, is een wederzijds vruchtbare samenwerking tot stand gebracht.

Jan H. Hulstijn

Voorzitter curatorium

Hoogleraar Tweedetaalverwerving Universiteit van Amsterdam

Leeswijzer

Dit publieksverslag gaat over de bijzondere leerstoel Nederlands als tweede taal die is ingesteld door de gemeente Amsterdam. De leerstoel wordt bekleed door dr. Folkert Kuiken.

Jaarlijks rapporteert de hoogleraar over de resultaten van zijn onderzoeksgroep bij het curatorium, waarin vertegenwoordigers zitten van de Universiteit van Amsterdam en van de gemeente. Dit verslag is daarop een aanvulling. Hiermee kunnen alle betrokkenen en geïnteresseerden zich een algemeen beeld vormen van de brede kennisontwikkeling op het gebied van taalverwerving dankzij de leerstoel.

Dit publieksverslag beschrijft het programma van de leerstoel - onderverdeeld in onderwijs, onderzoek en bestuur & advies - en geeft een impressie van de resultaten die de afgelopen jaren zijn bereikt. Daarnaast bevat dit verslag de verhalen van een aantal mensen die vanuit de onderwijspraktijk te maken hebben met het vakgebied van (tweede)taalverwerving. Het geheel schetst een beeld van de bijzondere samenwerking tussen de gemeente en de Universiteit van Amsterdam.

Inleiding

Een bijzondere opdracht

Taal is onmisbaar om mee te doen in de maatschappij. Maar voor mensen die een andere thuistaal hebben is het leren van de Nederlandse taal niet eenvoudig. Dat geldt voor mensen die vanuit het buitenland hier naartoe komen, maar ook voor hun kinderen. Op een groot aantal Amsterdamse scholen is het aandeel kinderen van allochtone afkomst hoger dan 50 procent. En hoewel het daar vaak al om de tweede generatie allochtonen gaat, laten de schoolprestaties van allochtone leerlingen over de gehele linie nog veel te wensen over.

Slagingskansen in het onderwijs beginnen bij het beheersen van de taal. Vroegtijdig signaleren van achterstanden en adequaat ingrijpen, voorkomt ellende en dure maatregelen achteraf.

Dat betekent in de eerste plaats dat de basis op orde moet zijn. Vanuit dit oog voor preventie zet Amsterdam breed in op de kwaliteit van de voorschool en het basisonderwijs. Verbetering van taalonderwijs is daarbij een belangrijk aandachtspunt.

De stad en de wetenschap

Amsterdam heeft twee universiteiten: de UvA en de VU. Met beide wetenschappelijke instellingen werkt de gemeente nauw samen.

Onderlinge kennisuitwisseling heeft beide partijen veel te bieden.

De gemeente kan gebruikmaken van het wetenschappelijk onderzoek uitgevoerd door talloze zeer gespecialiseerde onderzoekers en studenten.

De kritische houding van onderzoekers houdt de gemeente scherp.

De wetenschappers krijgen door de samenwerking een forum voor de onderzoeksresultaten en een interessant onderzoeksgebied. De stad is immers een schatkamer aan 'real-life' problemen waar wetenschappers hun academische tanden in kunnen zetten. Tegelijkertijd vormt de stad een toetssteen voor theorieën en oplossingen.

Bijzondere leerstoel

Een van de manieren van samenwerking tussen stad en wetenschap is de instelling van een bijzondere leerstoel. Op dit moment heeft de gemeente diverse leerstoelen die een raakvlak hebben met de grootstedelijke problematiek¹. Via een bijzondere leerstoel verkrijgt de initiatiefnemer academische aandacht, in onderwijs en onderzoek, voor een onderwerp dat diegene belangrijk vindt. Die aandacht vindt plaats op hoogleraarniveau: daardoor is de zichtbaarheid binnen én buiten de universiteit vele malen groter dan wanneer het zou gaan om een docent of een onderzoeksproject. Het hoogleraarschap is de topfunctie binnen het academisch bedrijf; een hoogleraar wordt veel vaker nationaal en internationaal uitgenodigd in wetenschappelijke en maatschappelijke kringen en, heel belangrijk voor de wetenschappelijke continuïteit, kan als promotor optreden zodat mensen onder zijn directe begeleiding een dissertatie kunnen afronden.

Leerstoel Nederlands als tweede taal

De bijzondere leerstoel Nederlands als tweede taal draagt bij aan de ontwikkeling van effectief taalonderwijs. De duurzame kennisontwikkeling op het gebied van taalverwerving komt zo ter beschikking van het gehele onderwijsveld in de gemeente en ver daarbuiten. De leerstoel is in 1996 ingesteld. Tot 2004 werd deze bekleed door René Appel; in 2005 was Folkert Kuiken zijn opvolger. Het onderzoeksgebied van de leerstoel richt zich op het belang van taalbeleid op scholen, de effectiviteit van de lesmethoden voor taalverwerving en het vergroten van de kennis en vaardigheden van leerkrachten en leidsters die deze in praktijk brengen.

1 Enkele voorbeelden zijn: Vincent van Rossum (hoogleraar Monumenten en stedenbouwkundige vraagstukken van de periode sinds de 19e eeuw - UvA), Paul Scheffer (Wibautleerstoel voor de studie van de grootstedelijke problematiek, in het bijzonder van Amsterdam - UvA), Hans Boutellier (Frans Dekkers Leerstoel Veiligheid & Burgerschap - VU).

Brug tussen theorie en praktijk

Vanuit de bijzondere leerstoel NT2 wordt onderzoek gedaan met Amsterdam als casus. De stad en het onderwijs profiteren op hun beurt van de conclusies uit wetenschappelijke onderzoeken. Dit geeft de gemeente inzicht in de nieuwste onderzoeksresultaten en houdt de mensen uit de praktijk bij de les. De hoogleraar coördineert de duale masteropleiding NT2, waar theorie en praktijk aan elkaar gekoppeld worden. Hij doet onderzoek, begeleidt promovendi, is een gewild spreker op congressen in binnen- en buitenland, zit in diverse adviescommissies en werkt intensief samen met schoolbesturen. Zo legt de leerstoel Nederlands als tweede taal een brug tussen theorie en praktijk.

Onafhankelijkheid

Het feit dat de gemeente Amsterdam de leerstoel financiert, betekent niet dat de bijzonder hoogleraar onderzoek doet in opdracht van de gemeente: een universitair hoogleraar doet onafhankelijk wetenschappelijk onderzoek.

Een curatorium houdt toezicht op de bijzonder hoogleraar en is verantwoordelijk voor de bewaking en beoordeling van de kwaliteit van zijn werk. Dit gebeurt via jaarlijkse evaluaties. Indien nodig stelt het curatorium het onderzoeksprogramma bij. Het curatorium van de bijzondere hoogleraar NT2 bestaat uit drie personen: twee hoogleraren van de UvA (namens het College van Bestuur en namens de Faculteit) en een vertegenwoordiger van de gemeente. In 2010 was het curatorium als volgt samengesteld:

- *Prof. dr. Jan Hulstijn*, hoogleraar Tweedetaalverwerving aan de UvA
- *Prof. dr. Fred Weerman*, hoogleraar Nederlandse taalkunde aan de UvA
- *Dr. Renske Emmelkamp*, Hoofd Team Onderwijs & Talentontwikkeling, DMO gemeente Amsterdam

Folkert Kuiken: 'Taalbeleid is nog steeds een uitdaging'

Hoe ben je betrokken geraakt bij NT2?

Ik ben zelf opgegroeid in een drietalige omgeving. In de Friese gemeente Het Bildt hebben zich afstammelingen van migranten uit Rotterdam en Dordrecht gevestigd die begin 16e eeuw de Middellzee kwamen bedijken. Uit het Fries en het Nederlands is een nieuwe taal ontstaan: het Bildts. Mijn ouders spraken Bildts, op straat hoorde ik Fries en op school leerde ik Nederlands. Toen ik in Amsterdam ging studeren ben ik als vrijwilliger in een buurthuis gaan lesgeven aan Marokkaanse mannen. Daar is de passie ontstaan voor het lesgeven. Het is belangrijk dat mensen de taal leren van het land waar ze wonen en bij die gemotiveerde beginners hadden we snel succes.

Is er op jouw vakgebied sinds die tijd veel veranderd?

Er was voor die buurthuis cursussen nog niet veel lesmateriaal dat aansloot bij het niveau en de achtergrond van de deelnemers. Na de klassikale les gingen we in het buurthuis biljarten en napraten. Achteraf denk ik dat ze door die gesprekken nog het meest hebben geleerd. Taallessen zijn vanaf de jaren negentig geprofessionaliseerd, hoewel er nog steeds geen officiële bevoegdheid voor docent NT2 is. Begin deze eeuw werden taallessen onderdeel van de inburgering en daarmee verplicht. Maar de beste manier om taal te leren is door taalcontact. Hoe meer je met een taal in aanraking komt, hoe makkelijker het gaat. Daarom ben ik niet zo voor die taaltoetsen voor immigranten die ze in het land van herkomst moeten doen.

Voor kinderen is het belangrijk dat er goed taalonderwijs is en dat ze opgroeien in een talige omgeving: de opvoeders thuis moeten veel voorlezen, praten, liedjes zingen. Het maakt dan niet eens zoveel

uit of dat in het Nederlands is of in een andere taal. Als kinderen thuis maar een rijk taalaanbod krijgen.

Hoe kun je de kwaliteit onderzoeken van de methoden voor tweedetaalverwerving?

Er zijn zeer veel manieren om het taalniveau van kinderen en volwassenen op het niveau te brengen dat noodzakelijk is om mee te kunnen doen in de maatschappij. Maar de ene methode is effectiever dan de andere.

Het onderwijs moet opbrengstgericht zijn; uiteindelijk gaat het erom via goed onderwijs het maximale uit de kinderen te halen.

Het onderzoeken van het nut van diverse methoden is een belangrijke taak die hoort bij mijn leerstoel. Om het nut te kunnen meten, moet aan de implementatie altijd een evaluatieonderzoek worden verbonden. Bij voorkeur in eerste instantie een pilot-onderzoek in kleine kring, gevolgd door een echte effectmeting op grotere schaal.

Welke aanpak levert daadwerkelijk een bijdrage aan het opbrengstgerichte onderwijs dat we in Amsterdam nastreven?

Ik denk dat er al heel veel gewonnen is als docenten van tevoren duidelijke leerdoelen vaststellen om later te bepalen of deze ook daadwerkelijk gehaald zijn en daar vervolgens conclusies aan te verbinden. Van grotere operaties, zoals de invoering van de vve en de schakelklassen, is door onderzoek inmiddels komen vast te staan dat deze, mits onder de juiste omstandigheden uitgevoerd, inderdaad de taalvaardigheid van leerlingen stimuleren. Ook de leesverbeteraanpak die zich nu nog vooral op het technisch lezen richt, lijkt zijn vruchten af te werpen. Maar van sommige andere didactische aanpakken weten we dat nog niet precies. Zo heeft er bijvoorbeeld nog nooit een grootschalig onderzoek plaatsgevonden naar de opbrengst van de woordenschatmethode 'Met woorden in de weer'. En wat de introductie van de Basiswoordenlijst

Amsterdamse Kleuters precies heeft opgeleverd, valt ook niet met zekerheid te zeggen. Er zijn, kortom, nog heel wat didactische methoden die op hun deugdelijkheid beproefd moeten worden. Gelukkig zitten daar heel veel onderwerpen bij die studenten in een stage of scriptie kunnen uitdiepen. Zo doet een student van mij op dit moment scriptieonderzoek naar de opbrengsten van de zomerschool die tijdens de zomervakantie in Nieuw-West is georganiseerd.

Wat heb jij als hoogleraar de gemeente te bieden?

Bij mijn aantreden als bijzonder hoogleraar NT2 luidde de titel van mijn oratie 'Taalbeleid als uitdaging'. Samen met mijn studenten en promovendi hebben we veel bereikt. Maar ook in 2010 vormt taalbeleid nog een uitdaging. Er hebben de afgelopen vijf jaar ingrijpende ontwikkelingen plaatsgevonden die direct of indirect betrekking hadden op taalbeleid, zoals de inburgeringstrajecten voor nieuwkomers, de aanpak van zwakke scholen, de invoering van schakelklassen, de implementatie van een leesverbeteraanpak en de aandacht voor taalvaardigheid binnen de voor- en vroegschoolse educatie. Daarbij zijn belangrijke resultaten geboekt, maar we zijn nog niet waar we moeten zijn.

Hoewel er sprake is van een stijgende lijn, laten de taal- en rekenvaardigheid van allochtone leerlingen in het basisonderwijs nog steeds te wensen over, stromen ze relatief vaker door naar het vmbo en zijn ze ondervertegenwoordigd in hogere vormen van onderwijs. En nog lang niet alle scholen in Amsterdam hebben een taalbeleid ontwikkeld waaraan duidelijke doelstellingen zijn gekoppeld. Bovendien staan er nieuwe uitdagingen voor de deur, zoals de invoering van de landelijke referentieniveaus en de stimulering van het Nederlands bij peuters en kleuters.

Het Amsterdamse onderwijs biedt daarom ook de komende jaren genoeg uitdaging om de taalvaardigheid van leerlingen te verbeteren. Ik zet mijn deskundigheid daar graag voor in.

Lijgiën Bos
ABC Onderwijsadviseurs

‘Wij vertalen het wetenschappelijk inzicht in de praktijk’

‘Een van de taken van ABC Onderwijsadviseurs is het begeleiden van leerkrachten. Mijn specialiteit is onder andere taalonderwijs en als zodanig zat ik in de expertgroep vve en Taal die door de gemeente was ingesteld. De inspectie constateerde namelijk dat het taalaanbod in de vve onvoldoende herkenbaar was en de effecten niet goed te meten. Dat komt doordat er bij het opzetten van de vve geen concrete doelen zijn gesteld op het gebied van taal.’

‘Folkert Kuiken, die ook in de expertgroep zat, heeft vanuit zijn wetenschappelijke achtergrond taaldoelen geformuleerd voor leerlingen aan het begin van groep 1 en aan het eind van groep 2. Ook beschreef hij samen met Eva Suijkerbuijk de vaardigheden die leerkrachten en leerkrachten moeten hebben om de taalvaardigheid van leerlingen te vergroten. Dat vormde een goede wetenschappelijke basis voor de ontwikkeling van de Kijkwijzer. Daarin staan concrete indicatoren waarmee we kunnen benoemen hoe leerkrachten de taalontwikkeling van leerlingen kunnen stimuleren. De Kijkwijzer is dus de praktische vertaling van het wetenschappelijk onderzoek. Wij coachen vervolgens leerkrachten in het gebruik van die kijkwijzer in de klas.’

Alois Ruitenbeek
Leerkracht De Tamboerijn

'Het is belangrijk om ook het effect te meten'

'Een paar jaar nadat ik als zij-instromer leerkracht werd bij groep 1 en 2, werd ik aangewezen als taalcoördinator. Ik werd geconfronteerd met diverse methoden voor taalverwerving en had behoefte aan een theoretische achtergrond. Die vond ik bij de

master NT2. Na een schakeljaar werd ik toegelaten en volgend jaar begin ik aan mijn afstudeeronderzoek. De combinatie van werken met studeren is pittig, maar de opleiding voldoet aan de verwachtingen. Je hebt via de literatuur en de colleges rechtstreeks toegang tot de theorie van taalverwerving en dat gaat veel verder dan je op de pabo krijgt.'

'Ik ga komend schooljaar werken aan een woordplaatjesproject. De BAK (Basiswoordenlijst Amsterdamse Kinderen) is geïntroduceerd, maar er is geen goed materiaal om kleuters die woorden te laten leren. Sommige scholen zijn zelf iets gaan maken, maar dat is niet altijd goed bruikbaar. Ik ben van oorsprong ontwerper en ga nu plaatjes maken bij de woordenlijst plus bijbehorende spelletjes en werkvormen. Daarbij gebruik ik wetenschappelijke inzichten over hoe kinderen leren. Ik koppel er ook meteen een effectonderzoek aan. Het onderzoek naar taalmethoden beperkt zich nog vaak tot alleen de theoretische basis, terwijl het belangrijk is het werkelijke effect te meten.'

De taalvaardigheid van vve-leidsters

In 2009-2010 zijn ongeveer zevenhonderd Amsterdamse vve-leidsters getoetst op hun taalvaardigheid van het Nederlands. Het ging daarbij om de vaardigheden spreken, schrijven en lezen. Vooraf was bepaald aan welke norm de leidsters moesten voldoen. Het was even slikken toen bleek dat ruim de helft van de leidsters voor één of meer van deze vaardigheden niet over het gewenste niveau beschikte. Dat gold vooral voor lezen (bijna de helft gezakt) en schrijven (bijna een kwart gezakt). Gelukkig werden bij het spreken de beste resultaten bereikt, want de leidsters zijn het grootste deel van de tijd vooral in mondelinge interactie met de kinderen. Aan de leidsters van wie de taalvaardigheid te wensen overlaat, is inmiddels de mogelijkheid geboden om een gerichte taal cursus te volgen. In Den Haag en Rotterdam is een onderzoek naar Amsterdams voorbeeld opgestart. Het onderzoek werd uitgevoerd door Sarah Droge en Eva Suijkerbuijk onder leiding van Folkert Kuiken.

Taalverwerving als je thuistaal anders is

De officiële benaming van de bijzondere leerstoel is Nederlands als tweede taal, afgekort tot NT2. Het gaat hier dus om taalonderwijs aan mensen die een andere thuistaal hebben dan het Nederlands. Het onderzoeksprogramma van de bijzondere leerstoel spitst zich toe op tweedetaalverwerving. De resultaten leiden tot kennis over en inzicht in de manier waarop mensen een taal leren. Daardoor zijn de resultaten ook relevant voor onderzoek naar eerstetaalverwerving.

Wetenschappelijk onderzoek naar tweedetaalverwerving vergroot de kennis over de beste manier waarop anderstaligen Nederlands kunnen leren. Dit is afhankelijk van verschillende factoren, zoals leeftijd en opleidingsniveau: bij jonge en (nog) niet-gealfabetiseerde kinderen wordt vooral met beeldmateriaal gewerkt, terwijl bij oudere, hoogopgeleide cursisten een beroep kan worden gedaan op hun schriftelijke en grammaticale vaardigheden. Maar voor iedereen geldt dat hoe meer contact er met de doeltaal is (het Nederlands dus) en hoe groter de motivatie om de taal te leren, hoe beter en sneller de verwerving van het Nederlands gaat.

Hoe vroeger je begint met taalverwerving, hoe beter het resultaat. En als eenmaal een achterstand is opgelopen, heeft dat vergaande gevolgen voor de verdere ontwikkeling van een kind. Daarom wordt in de voor- en vroegschoolse educatie veel aandacht besteed aan het vergroten van de taalvaardigheid van het Nederlands bij kinderen die van huis uit geen Nederlands spreken. Maar ook in het basis- en voortgezet onderwijs vergt de taalvaardigheid van allochtone leerlingen extra aandacht. Bijvoorbeeld om ervoor te zorgen dat ze een zo groot mogelijke woordenschat en een goede leesvaardigheid opbouwen. Die vaardigheden zijn onmisbaar voor een goed begrip van schoolboekteksten en voor een succesvolle schoolcarrière. Voor volwassenen zijn inburgeringstrajecten ontwikkeld, waarin het leren van Nederlands gekoppeld is aan het opleidings- en/of beroepspectief.

Bijzondere leerstoel Nederlands als tweede taal *Programma*

De bijzondere leerstoel Nederlands als tweede taal wordt bekleed door hoogleraar Folkert Kuiken. Hij is het boegbeeld, het gezicht naar buiten. Maar de leerstoel reikt verder dan alleen de persoon van de hoogleraar. Veel onderzoek doet hij in samenwerking met andere onderzoekers van de eigen faculteit of van andere universiteiten. Bovendien vormen zijn studenten een grote groep onderzoekers die vanuit de onderwijspraktijk wetenschappelijk onderzoek doen naar praktische thema's. Daarnaast begeleidt de hoogleraar het meerjarige onderzoek van promovendi. Als coördinator en stimulator van diverse vormen van onderzoek zorgt de hoogleraar voor continuïteit en daarmee voor duurzame kennisontwikkeling.

Het programma van de bijzondere leerstoel is onder te verdelen in drie categorieën: onderwijs, onderzoek en bestuur & advies.

Onderwijs

De onderwijstaken binnen de leerstoel vinden voornamelijk plaats in de duale master Nederlands als tweede taal. Dit is een masteropleiding waarbij studenten de theorie direct in de praktijk brengen. Zij doen tijdens hun studie al werkervaring op. Vaak zijn het leerkrachten met enige jaren ervaring die kiezen voor een aanvullende studie.

De master omvat alle vormen van onderwijs: vve, po, vo, mbo, hbo/wo en inburgering. Het onderwijs sluit zo veel mogelijk aan bij de Amsterdamse onderwijspraktijk. Studenten lopen stage bij een Amsterdamse onderwijsinstelling en doen onderzoek naar het effect van taalbeleid en taalprogramma's in het Amsterdamse onderwijs.

Na een selectieprocedure beginnen elk jaar gemiddeld vijftien studenten aan de duale master. In de periode 2005-2010 zijn circa vijftig deelnemers afgestudeerd. De masteropleiding duurt anderhalf tot twee jaar.

Schoolbesturen steunen de opleiding; zij hebben hun leerkrachten gestimuleerd eraan deel te nemen.

Onderzoek

Onderzoek is teamwork. De leerstoel maakt deel uit van de brede onderzoeksgroep over taalverwerving aan de Universiteit van Amsterdam; zowel van eerste- als tweedetaalverwerving. Deze onderzoeksgroep staat in Nederland en daarbuiten hoog aangeschreven en vormt voor de hoogleraar een uitstekend wetenschappelijk netwerk. Hierdoor krijgt zijn onderzoek een brede wetenschappelijke context en inbedding op langere termijn.

Binnen het onderzoeksprogramma zijn twee lijnen te onderscheiden: een internationale en een Amsterdamse.

Het internationaal gerichte onderzoek gaat in brede zin over effecten van tweedetaalonderwijs. Door vergelijkingen tussen verschillende landen zijn algemene conclusies mogelijk. Bijvoorbeeld wat de beste manier is om de woordenschat van taalleerders te vergroten, hoe taalvaardigheid het best gemeten kan worden of welke vormen van taalbeleid het meest succesvol zijn. De nationale en internationale wetenschappelijke contacten van de hoogleraar NT2 bieden de mogelijkheid om verworvenheden uit de Amsterdamse praktijk te verspreiden en om bruikbare ervaringen uit andere landen te vertalen naar de Amsterdamse situatie. Dat geldt bijvoorbeeld voor het onderzoek naar taakgericht onderwijs waaruit blijkt welke taaltaken de taalvaardigheid van taalleerders het meest stimuleren.

Het Amsterdamse onderzoek is gericht op taalbeleid, evaluatie van lesmethoden en op de taalvaardigheid van specifieke groepen. Daarbij wordt vooral gezocht naar de effectiviteit van een didactische aanpak en de manier waarop die op grote schaal in de praktijk kan worden ingevoerd. Na de onderzoeksfase is het aan scholen, schooladviesdiensten

en pedagogische centra om de resultaten te implementeren. Zij maken een vertaling van het wetenschappelijk onderzoek naar de lespraktijk. Een goed voorbeeld hiervan is het onderzoek naar taaldoelen voor vier- tot zesjarigen op basis waarvan samen met ABC en CNA een 'Kijkwijzer' voor vve-leidsters is samengesteld.

Bestuur & advies

De hoogleraar vervult een aantal bestuursfuncties op internationaal, landelijk, regionaal en universitair niveau. Als specialist op het gebied van taalverwerving wordt hij regelmatig benaderd om zitting te nemen in adviesraden, kenniskringen en expertgroepen. Dit is tevens van belang voor verbreding van zijn netwerk. In de periode 2005-2010 gaat het onder meer om de onderstaande besturen en adviesraden.

- Internationaal: bestuurslid van de Association Internationale de Linguistique Appliquée.
- Nationaal: lid van de Kenniskring NT1/Laaggeletterdheid en de Kenniskring Pilots Taalbeleid Onderwijsachterstanden.
- Gemeente Amsterdam: lid van de Stuurgroep Succesvolle Schoolloopbaan (Jong Amsterdam) en de Brede Expertgroep Kwaliteitsaanpak Basisonderwijs Amsterdam (KBA).

Binnen al deze en nog meer bestuurstaken is er sprake van wederkerigheid: de kennis vanuit de wetenschappelijke wereld wordt gecombineerd met de ervaringen in de onderwijspraktijk. Daarnaast roepen verschillende instanties (scholen en schoolbegeleidingsdiensten) regelmatig de hulp van de hoogleraar in voor advies op maat. Door deze samenwerking met schoolbesturen is een platform ontstaan voor duurzame samenwerking waarin hoogleraar en schoolbesturen elkaar wederzijds bevragen en versterken.

Door zijn taken is de hoogleraar nauw betrokken bij de Amsterdamse onderwijspraktijk. Hij geeft gevraagd én ongevraagd advies over zaken

die met zijn vakgebied te maken hebben. Vanuit zijn kennis van het vakgebied attendeert de hoogleraar gemeente en onderwijs op onderwerpen die aandacht verdienen. Zo wist hij de afgelopen periode onder andere het thema 'technisch lezen' breed te agenderen, waardoor er meer aandacht is voor het vroegtijdig aanleren van leesvaardigheden.

Brechje Kaan
Leerkracht Huizingaschool

'Ik wil buiten de kaders van mijn klas kijken'

'Ik geef les aan kleuters in groep 1 en 2, die nog aan het begin van hun taalontwikkeling staan. Nu is dat nog leuk, maar over een tijdje misschien niet meer. Daarom ben ik gaan zoeken naar een opleiding waarmee ik verder kan. Op mijn school in Slotervaart zitten vooral kinderen waarvoor het Nederlands de tweede taal is. Maar de theorieën van taalverwerving die via Nederlands als tweede taal zijn ontwikkeld, geven ook inzicht in eerstetaalverwerving. Door de studie weet ik nu ook meer van het onderwijsbeleid. De praktijk in mijn klas hangt nauw samen met beleidskeuzes van gemeente en Rijk.'

'Voor mijn scriptie deed ik onderzoek op mijn eigen school. Daarbij kon ik de theoretische kant van mijn studie combineren met de praktijk in de klas. Uit mijn onderzoek blijkt dat kinderen die tijdig in aanraking komen met letters en de bijbehorende klanken, sneller en beter aan de leesvoorwaarden voldoen. Op veel scholen gaan ze er nog vanuit dat een kind leesrijp moet zijn, dus zelf de interesse moet aangeven, voordat het aanbieden van letters zin heeft. Mijn onderzoek toont aan dat het nuttig is om daar heel vroeg mee te beginnen. Zeker bij de kinderen op mijn school mag je daar niet te lang mee wachten.'

Ciska Drenth
Projectleider TaalTrip

'We willen weten of wat we doen ook zin heeft'

'JINC is een vereniging van bedrijven die zich inzet om jongeren voor te bereiden op het werkende leven. Taal is daarbij erg belangrijk. Voor leerlingen uit groep 5 en 6 hebben wij TaalTrip ontwikkeld. Deze methode om de woordenschat van leerlingen te vergroten, gaat

uit van het principe dat je woorden het best onthoudt als je ze in de context leert. Na een voorbereidende les in de klas gaan de leerlingen op trip naar een van de deelnemende bedrijven. De woorden gaan leven als de leerlingen ze in de praktijk ervaren.'

'In 2008 zijn we begonnen met een pilot; een TaalTrip naar de ING. We hebben Folkert Kuiken benaderd om te laten onderzoeken of de methode effectief is. Sarah Droge, een student van de duale master, heeft het effectonderzoek uitgevoerd. We waren blij met haar conclusie dat TaalTrip inderdaad de woordenschat van de leerlingen vergroot. Ze heeft onze methode vergeleken met literatuur over taalverwerving en heeft voor en na deelname de woordenschat gemeten van de TaalTrip-leerlingen en van een controlegroep. Na dit positieve resultaat zijn we meer TaalTrips gaan ontwikkelen. Inmiddels bieden we elf verschillende trips aan, onder andere naar Schiphol, Albert Heijn en het GVB. In schooljaar 2010-2011 kunnen 1.200 leerlingen meedoen.'

De rode pen werkt!

Het is in het onderwijs niet ongebruikelijk dat leerlingen een tekst die met veel inspanning tot stand is gekomen vol rode strepen terugkrijgen van de leraar. Het is de vraag of de leerlingen ook werkelijk iets met dat commentaar doen. Catherine van Beuningen doet daarom onderzoek naar het effect van feedback op de schrijfvaardigheid van leerlingen in vmbo en havo (promotor Folkert Kuiken, co-promotor Nivja de Jong). Haar resultaten laten zien dat feedback inderdaad helpt: de leerlingen verbeteren niet alleen de eerder gemaakte fouten, maar de kwaliteit van nieuwe teksten verbetert er ook door. Wel is het zo dat bij grammaticale fouten directe feedback het beste werkt (de leerkracht geeft het goede 'antwoord'), terwijl bij andere fouten het geven van indirecte feedback volstaat (de leerkracht geeft aan om wat voor soort fout het gaat). De rode pen werkt dus. Catherine van Beuningen hoopt in het voorjaar van 2011 te promoveren op dit onderzoek.

Bijzondere leerstoel Nederlands als tweede taal *Resultaten*

In de periode 2005-2010 is de focus van het onderzoeksprogramma steeds meer komen te liggen op vroegtijdig ingrijpen en preventie, door het aanleren van basisvaardigheden op een zo jong mogelijke leeftijd. Hiermee sluit de bijzondere leerstoel goed aan bij gemeentelijke prioriteiten zoals vroegsignalering, de stimulering van voor- en vroegschoolse educatie en de kwaliteitsverbetering van het basisonderwijs. Het uiteindelijke doel is dat meer kinderen de taal beheersen, door te investeren in beter taalonderwijs en betere leerkrachten.

De hoogleraar, zijn promovendi en de deelnemers aan de duale masteropleiding hebben de afgelopen periode diverse onderzoeken opgezet en uitgevoerd. Veel van die onderzoeken hadden een praktische toepasbaarheid in de Amsterdamse onderwijspraktijk. Daarnaast hield de hoogleraar zich bezig met onderzoek in een internationale context. Ter illustratie staan hieronder enkele concrete voorbeelden. Deze resultaten zijn tot stand gekomen dankzij de combinatie in de bijzondere leerstoel van de taakgebieden onderwijs, onderzoek en bestuur & advies.

Kwaliteitsverbetering scholen

Goed onderwijs begint met goede leerkrachten. Onderzoek vanuit de bijzondere leerstoel levert een bijdrage aan het versterken van de kennis en vaardigheden van leerkrachten en leidsters. Dit komt het onderwijsleerproces ten goede en stimuleert het meer opbrengstgericht werken. Ook is het van belang dat de juiste onderwijsmethoden worden ingezet. Vanaf de start van het programma Kwaliteitsverbetering Basisonderwijs Amsterdam (KBA) heeft de hoogleraar zijn kennis ingebracht en een bijdrage geleverd aan de doorvertaling van de uitkomsten van het onderzoeksprogramma naar de onderwijspraktijk.

Taaldoelen - ontwikkeling en implementatie

De hoogleraar heeft met zijn onderzoeksgroep taalontwikkeldoelen opgesteld die gebruikt zullen worden als referentie voor de taalontwikkeling bij jonge kinderen. Hierbij is onderscheid gemaakt tussen het gewenste niveau aan het begin van groep 1 en aan het eind van groep 2. De taaldoelen bevatten onder meer criteria voor woordenschat, zinsbouw en ontluikende geletterdheid die kinderen van vier en van zes jaar nodig hebben om op school mee te komen. Nu die doelen geformuleerd zijn, ontstaat de mogelijkheid voor effectieve verbetering. Door het stellen van concrete doelen, het monitoren van de voortgang en het inzetten van gerichte verbeteracties, kunnen scholen de kwaliteit van hun taalonderwijs en daarmee de leeropbrengsten van de kinderen vergroten. De Amsterdamse taaldoelen zijn ontwikkeld samen met de Stichting Leerplan Ontwikkeling (SLO). Het ministerie van OCW gaat de taaldoelen landelijk inzetten en verspreiden, omdat deze fungeren als tussendoelen naar het referentieniveau taal in groep 8.

Met behulp van de taaldoelen en de bijbehorende Kijkwijzer voor vaardigheden van leidsters en leerkrachten krijgen 25 vve-locaties in schooljaar 2010-2011 coaching-on-the-job. In de daaropvolgende jaren komen telkens 25 nieuwe locaties aan de beurt. De leerstoel zal vanaf september 2010 het effect gaan evalueren, zowel bij de leerlingen als bij de leidsters en leerkrachten. Vanaf september 2010 werkt de onderzoeksgroep aan een prototype observatie-instrument bij de taaldoelen. Hiermee kunnen leidsters en leerkrachten de taalontwikkeling bij kinderen in kaart te brengen aan de hand van de taaldoelen.

Woordenschatlijsten

Samen met het ministerie van OCW is een woordenschatlijst ontwikkeld voor leerlingen van groep 3 t/m 8, de Woordenlijst Amsterdamse Kinderen (WAK). Deze lijst is een vervolg op de Basiswoordenlijst Amsterdamse Kleuters (BAK). De BAK bevat 3.000 woorden die leerlingen

aan het eind van groep 2 moeten beheersen. De WAK biedt 10.000 woorden, zodat leerlingen met een voldoende schat aan woorden naar het voortgezet onderwijs gaan. Bij de woordenschatlijst is een aanpak voor implementatie door scholen en schooladviesdiensten beschikbaar. Volgende stap is onderzoek naar de effectiviteit van woordenschatonderwijs.

Amsterdamse schakelklassen

In de zomer van 2008 rondde Eva Suijkerbuijk de duale master NT2 af met een onderzoek naar de implementatie en effectiviteit van Amsterdamse schakelklassen. Het kwantitatieve gedeelte van de scriptie bestond uit een inventarisatie van de deelnemende instellingen en de verschillende soorten schakelklassen. Het kwalitatieve onderzoek omvatte een meervoudige casestudy, waarin vijf schakelklassen door middel van interviews en observaties op efficiëntie werden geëvalueerd. Daaruit kwam naar voren dat de schakelklas een goed instrument is om in te zetten bij de bestrijding van taalachterstanden. Op alle vijf de scholen werd een verbetering van het taalniveau van de schakelklasleerlingen geconstateerd. Aangeraden werd om deze leerlingen gedurende langere tijd te blijven volgen, zodat kan worden nagegaan of schakelklassen ook op langere termijn effect sorteren. Dit onderzoek vormde een onderdeel van het landelijke onderzoek van het Kohnstamm Instituut naar schakelklassen. Inmiddels heeft het ministerie van OCW opdracht gegeven voor het aanbevolen effectonderzoek op de lange termijn. In 2010 is de onderzoeksgroep van Folkert Kuiken gestart met onderzoek naar de vraag welk type schakelklas voor welke groep kinderen het meest effectief is.

Taalbeleid

In 2006 is onderzoek gedaan naar taalbeleid binnen het Amsterdamse voortgezet onderwijs. Hoewel de meerderheid van de scholen over een taalbeleidsplan beschikte, bleken lang niet alle scholen meetbare doelen aan dit plan te hebben gekoppeld. Ruim de helft van de scholen gaf aan

te weinig kennis in huis te hebben voor het succesvol implementeren en uitvoeren van taalbeleid. Deze resultaten waren aanleiding om binnen Taalweb (een platform van schoolbesturen) uitgebreid aandacht aan taalbeleid te besteden. Uit vervolgonderzoek in 2010 bleek dat het aantal scholen met een taalbeleidsplan waaraan meetbare doelen zijn verbonden inmiddels met 10 procent is toegenomen.

Meesterschap

Meesterschap is een nascholingstraject voor ambitieuze, talentvolle Amsterdamse leerkrachten van het primair onderwijs en de onderbouw van het voortgezet onderwijs. De masterclass is een uitnodiging aan professionals om, in goed gezelschap, actief te reflecteren op hun taak als leraar voor de klas en in de school. Door verbreding van hun professionaliteit raken de deelnemers beter toegerust om hun complexe onderwijstaak in de grote stad uit te voeren.

De hoogleraar ontwikkelde de module Taal binnen Meesterschap en coördineert deze. Op basis van internationale wetenschappelijke inzichten stelde hij een programma samen dat bijvoorbeeld ingaat op effectieve werkvormen voor het vergroten van woordenschat en leesvaardigheid en voor de toetsing van deze vaardigheden. Sinds de start in 2008 hebben ruim honderd leerkrachten deelgenomen aan dit programma.

Internationaal

Een deel van het onderzoeksprogramma houdt zich bezig met de vraag hoe taalvaardigheid het best kan worden gemeten, in termen van complexiteit (hoe ingewikkeld is iemands taalgebruik), correctheid (hoe goed is het) en vloeiendheid (hoe vlot hanteert iemand de taal). Omdat de meningen over deze vraag uiteenlopen, organiseerde de hoogleraar daarover symposia op internationale congressen in Washington (AAAL 2008, met Alex Housen) en Essen (AILA 2008, met Ineke Vedder) en

redigeerde hij samen met Alex Housen een themanummer over dit onderwerp van 'Applied Linguistics' (2009). Tevens is hij met Alex Housen en Ineke Vedder redacteur van de bundel 'Dimensions and L2 performance and proficiency. Investigating complexity, accuracy and fluency in SLA' die in 2011 bij uitgeverij John Benjamins zal verschijnen.

Handboek Nederlands als tweede taal

Folkert Kuiken werkte mee aan de publicatie van twee handboeken voor (aankomende) docenten Nederlands als tweede taal. Deze boeken zijn verplichte kost voor iedereen die de praktijk van taalonderwijs wil ondersteunen met een theoretische onderbouwing. In 2005 verscheen 'Nederlands als tweede taal in het basisonderwijs', dat onder andere bij de cursus Meesterschap wordt gebruikt. In 2010 werd het 'Handboek Nederlands in het volwassenenonderwijs' gepubliceerd. De handboeken bevatten een actueel overzicht van theoretische en praktische inzichten op het gebied van NT2. De basisprincipes worden toegelicht aan de hand van praktijkvoorbeelden. Ook actuele thema's als inburgering, alfabetisering en toetsing komen aan bod.

Onderzoek naar effect van Stad en Taal

Het programma Stad en Taal beoogt dat nieuwkomers door het bezoeken van Amsterdamse musea kennismaken met de Nederlandse cultuur en geschiedenis. Maar draagt het programma ook bij aan hun verwerving van het Nederlands als tweede taal? Om deze vraag te beantwoorden zijn onder leiding van Folkert Kuiken in het Amsterdams Historisch Museum, het Stedelijk Museum en het Verzetsmuseum onderzoeken uitgezet waarin naar specifieke aspecten bij het leren van Nederlands is gekeken. Uit de resultaten blijkt dat het museum een vruchtbare bodem vormt voor het leren van Nederlands als tweede taal. Het programma leidt tot een uitbreiding van de woordenschat bij zowel analfabete als gealfabetiseerde nieuwkomers. Daarnaast biedt het museum de deelnemers veel gelegenheid om met elkaar in interactie te gaan, waardoor het taalaanbod wordt vergroot en de taalvaardigheid wordt gestimuleerd.

De toegevoegde waarde van wetenschappelijk onderzoek

De hoogleraar is onafhankelijk wetenschapper die vanuit zijn netwerk toegang heeft tot de meest recente academische onderzoeken. Tegelijkertijd is het onderzoek van de bijzonder hoogleraar, zijn promovendi en zijn studenten praktijk- en toepassingsgericht. De onderzoeken dragen enerzijds bij aan wetenschappelijke theorievorming en zijn anderzijds uiterst relevant voor beleidsmakers en schoolbesturen. De op die manier verkregen kennis en inzichten krijgen een plek in gemeentelijke programma's, zoals de kwaliteitsaanpak en de vve.

Enkele voorbeelden van direct toepasbaar onderzoek vanuit de leerstoel zijn:

1. Het onderzoek naar taakgericht onderwijs heeft opgeleverd welke taaltaken docenten het beste aan hun leerlingen kunnen aanbieden.
2. Het onderzoek naar correctieve feedback levert op hoe docenten het beste feedback kunnen geven op de schrijfproducten van hun leerlingen.
3. Het onderzoek naar grammaticaonderwijs heeft opgeleverd op welke manier een docent het beste aandacht kan besteden aan vormkwesities.
4. Het onderzoek naar de taalvaardigheid van vve-leidsters heeft ertoe geleid dat de helft van alle leidsters naar een cursus Nederlands zijn gestuurd.

De hoogleraar legt vanuit zijn academische achtergrond de verbinding tussen de prioriteiten van de gemeente en de wetenschap. Op die manier krijgen losse onderzoeken een plaats in een bredere context waardoor vergelijking mogelijk is. De hoogleraar stuurt onderzoeksvoorstellen in de richting van de vragen die spelen vanuit de praktijk.

En andersom helpt hij de onderzoekers op weg met hun zoektocht naar empirisch materiaal. Er is bijvoorbeeld onderzoek gedaan naar het effect van de programma's Stad en Taal, De Verteltas en TaalTrip. De samenwerking kent dus voordelen voor beide partijen en draagt bij aan duurzame kennisontwikkeling.

Fred Weerman

Hoogleraar Nederlandse taalkunde UvA

'Het pact tussen gemeente en universiteit werkt als een deeltjesversneller'

'De gemeente Amsterdam staat voor een geweldig probleem. Bijna de helft van de inwoners is van allochtone komaf. In het onderwijs zijn die cijfers nog dramatischer want de toename zit onderin de demografische piramide. Dat brengt een nog steeds onderschatte opdracht met zich mee als het gaat om taalverwerving. Universitair onderzoek op het gebied van tweedetaalverwerving kan daaraan bijdragen. Het onderzoeksprogramma kan worden toegespitst op onderwerpen die spelen in de stad. Maar de vragen hebben altijd een wetenschappelijke achtergrond: hoe worden talen geleerd, hoe zit tweedetaalverwerving in elkaar?'

'Er is een essentieel verschil in de klus waar de gemeente voor staat en de taak die de universiteit zich stelt. Onderzoekers zijn vooral geïnteresseerd in de vraag hoe dingen in elkaar zitten. De gemeente zit meer met concrete problemen die opgelost moeten worden. Daar zit natuurlijk overlap in. Het bijzondere van het pact tussen gemeente en universiteit is dat je de dingen bij elkaar brengt. Het werkt als een deeltjesversneller. Je kunt de concrete vragen van de gemeente oplossen door gebruik te maken van de inzichten uit het wetenschappelijk onderzoek.'

Lotte Henrichs
Onderzoeker

‘Een wetenschappelijke basis voor goed taaladvies’

‘Voor mijn promotieonderzoek heb ik drie jaar lang een groep autochtone kleuters gevolgd. Parallel deden andere promovendi onderzoek naar kinderen van Marokkaanse en Turkse afkomst. Het onderzoek heeft uitgewezen dat het voor de taalontwikkeling belangrijk is dat ouders van jonge kinderen ook thuis al schooltaal gebruiken: serieus en met volledige zinnen. Nu ik ben gepromoveerd houd ik daarover regelmatig lezingen voor leerkrachten en ik ontwikkel een gerichte training voor kleuterleidsters. Ik wil graag onderzoek blijven doen, maar daarbij altijd een korte lijn houden naar de leerkrachten en zo dicht bij de praktijk blijven. Zo lever ik op wetenschappelijke basis een bijdrage aan goed onderwijsadvies.’

‘Folkert Kuiken was mijn promotor. Hij begeleidde me, droeg creatieve oplossingen aan en ook zijn netwerk was heel nuttig voor mijn onderzoek. Als onderzoeker kun je jezelf verliezen in tabellen en grafieken, terwijl ook het bredere plaatje van belang is. Hij hield scherp in de gaten wat het onderzoek in de praktijk betekent voor ouders en leerkrachten. Dit kwam de kwaliteit van mijn onderzoek ten goede. Het is een uitdaging om voor ogen te blijven houden wat de theorie betekent voor de mensen in het onderwijs.’

Bijlage 1

Publicaties

De (naar universitaire maatstaven zeer aanzienlijke) wetenschappelijke productie van de hoogleraar bestond in de periode 2005-2009 uit 71 artikelen (gemiddeld 14 per jaar) en 101 lezingen (gemiddeld 20 per jaar). Een selectie van publicaties van Folkert Kuiken die van belang zijn voor de Amsterdamse onderwijspraktijk.

Nederlandstalige publicaties

- 2005 Kuiken, F. *Taalbeleid als uitdaging*. Inaugurele rede. Amsterdam: Vossiuspers UvA.
- Kuiken, F. & Vermeer, A. (red.) *Nederlands als tweede taal in het basisonderwijs*. Utrecht: ThiemeMeulenhoff.
- 2006 Kuiken, F. Enkele misverstanden over (het leren van) Nederlands als tweede taal. In N. van der Sijs, J. Stroop & F. Weerman (red.) *Wat iedereen van het Nederlands moet weten en waarom*. (pp. 142-151). Amsterdam: Bert Bakker.
- 2008 Beuningen, C.G. van, Jong, N.H. de & Kuiken, F. Het effect van directe en indirecte correctieve feedback op schrijfproducten van vmbo-1 leerlingen. *Toegepaste Taalwetenschap in Artikelen* 80, 63-74.
- 2009 Droge, S., Suijkerbuijk, E. & Kuiken, F. *Taalnorm voor Amsterdamse voorschoolleiders*. Amsterdam:UvA.
- Kuiken, F. Op weg naar doorlopende leerlijnen in Amsterdam. In A. Backus, M. Keijzer, I. Vedder & B. Weltens (red.) *Artikelen van de zesde Anéla-conferentie*. (pp. 416-424). Delft: Eburon.
 - Kuiken, F. & Muysken, P. Doe je voordeel met meertaligheid. *Didaktief*, 39, 6, 36-37.
 - Suijkerbuijk, E. & Kuiken, F. *Taaldoelen in de Amsterdamse voor- en vroegschoolse educatie*. Amsterdam: UvA.
- 2010 Bossers, B., Kuiken, F. & Vermeer, A. (red.) *Nederlands als tweede taal in de volwasseneneducatie*. Bussum: Coutinho.
- Droge, S., Suijkerbuijk, E. & Kuiken, F. *Het taalniveau Nederlands van Amsterdamse leiders in de kinderopvang en voor- en vroegschoolse educatie*. Amsterdam: UvA.
 - Kuiken, F. & Droge, S. *Woordenlijst Amsterdamse Kinderen*. Amsterdam: UvA.
 - Suijkerbuijk, E. & Kuiken, F. *Lezen buiten schooltijd*. Amsterdam: UvA.

Engelstalige publicaties

- 2005 Kuiken, F. & Vedder, I. *Noticing and the role of interaction in promoting language learning*. In A. Housen & M. Pierrard (eds) *Investigations in instructed second language learning*. (pp. 353-382). Berlin: Mouton de Gruyter.
- 2007 Kuiken, F. & Vedder, I. Cognitive task complexity and linguistic performance in French L2 writing. In M.P. Garcia Mayo (ed.) *Investigating tasks in formal language learning* (pp. 117-135). Clevedon: Multilingual Matters.
- Kuiken, F. & Vedder, I. Task complexity and measures of linguistic performance in L2 writing. *International Review of Applied Linguistics in Language Teaching (IRAL)* 45, 261-284.
- 2008 Kuiken, F. & Vedder, I. Cognitive task complexity and written output in Italian and French as a foreign language. *Journal of Second Language Writing* 17, 1, 48-60.
- Beuningen, C.G. van, Jong, N.H. de & Kuiken, F. The effect of direct and indirect corrective feedback on L2 learners' written accuracy. *ITL International Journal of Applied Linguistics* 156, 279-296.
- 2009 Housen, A. & Kuiken, F. Complexity, accuracy and fluency in second language acquisition. *Applied Linguistics* 30, 4, 461-473.
- Kuiken, F. Multilingual Amsterdam. In L. Nell & J. Rath (eds) *Ethnic Amsterdam*. (pp. 123-144). Amsterdam: AUP.
- 2010 Ribbert, A. & Kuiken, F. L2-induced changes in the L1 of Germans living in the Netherlands. *Bilingualism, Language and Cognition* 12, 41-48.

in voorbereiding:

- Housen, A., Kuiken, F. & Vedder, I. (eds) *Dimensions of L2 performance and proficiency. Investigating complexity, accuracy and fluency in SLA*. Amsterdam: John Benjamins.
- Kuiken, F. & Vedder, I. Oral versus written production. In S. Gass & A. Mackey (eds) *Handbook of Second Language Acquisition*. London: Routledge/Taylor & Francis.

Colofon

Tekst Christine van Eerd, Petra Coffeng
Fotografie Fred van Diem, Edwin van Eis
Vormgeving www.co3.org
Drukwerk Drukkerij Raddraaier
Papier Revive pure (100% recycled)
Gedrukt met eco-inkt

uitgave Gemeente Amsterdam
Dienst Maatschappelijke Ontwikkeling
www.dmo.amsterdam.nl

Universiteit van Amsterdam
Faculteit der Geesteswetenschappen
www.hum.uva.nl

Amsterdam, oktober 2010

ng schrikken eng boos verdrietig erg (vervelend) naar (vervelend) bli
rvelend alleen samen gek raar gewoon normaal zuchten huilen traan
zie klap au bijten duwen trekken vechten knijpen slaan stompen hebb
/ wel) aan de hand spugen plagen pesten ophouden zeg (tussenw.) sto
(okee) eerste aan de beurt om de beurt om beurten op je beurt wacht
m zijn (bez.vnw) ze / zij haar (pers. vnw) haar (bez. vnw) u we / wij o
etwee alledrie erbij horen eigen elkaar helpen meegaan meedoen me
mand vriend / vriendje schat (lief iemand) meisje jongen mevrouw me
echelen lichaam lichaamsdelen hoofd borst buik rug bil schouder arm
n wimper wenkbrauw mond lip tand bot zintuigen oog kijken zien oor
rd glad ruw eruitzien / kleren voorkant achterkant haar / haren kappe
nkleden (zich) aandoen aantrekken opzetten (muts) aan hebben drage
of kledingstuk broek spijkerbroek broekspijp rok jurk hemd onderbro
ndaal want trui mouw das (sjaal) muts pet hoed jas winterjas regenjas
ssluiting strik riem maat strak los wijd passen ketting ring armband o
ud warm heet gloeiend zeep shampoo uitspoelen schuim washand spo
ndenborstel tandpasta poetsen wc wc-papier afvegen poepen poep de
kdoek niezen buikpijn overgeven spugen hoofdpijn keelpijn misselijk
vend bloed pleister wond / wondje beter (hersteld) gezond eten en d
schotelkje kom mes vork lepel tafel dekken tafelkleed hap / hapje stuk
orst hagelslag avondeten soep pannenkoek rijst macaroni spaghetti pi
ayonaise appelmoes yoghurt vla groente sla tomaat wortel spinazie be
p / kopje pakje schudden rietje morsen sap melk chocomel / chocome
naasappel mandarijn kiwi citroen meloen aardbei kers framboos druif
dropje chocolade koek / koekje cake noot / nootje pinda suiker smake
aken pan koekenpan bakken snijden roeren meel mengen zeef schort f